

TÜRKİYE VE AZERBAJCAN TÜRKÇESİNDEKİ BASİT FİLLERİN ANLAMSAL SINIFLANDIRILMASI

*Elza SEMEDLİ**

Özet

Türkçe çok zengin ve renkli bir kelime hazinesine sahiptir. Kelime hazinesindeki kelimeler bizim düşüncemiz dışında farklı gruplar oluştururlar. Kelime hazinesindeki kelimelerin belirli sınıflara ayrılarak oluşturduğu bu gruplara dil bilgisinde kelime çeşitleri veya sözcük türleri denir. Her bir kelime çeşidi genel bir anlam ifade ettiği için bu aynı zamanda tematik bir sınıflandırmadır. Kelime çeşitlerinin içinde anlam bakımından birbirine yakın kelimelerin oluşturduğu gruplar ise anlamsal sınıflandırmaya girer. Bu sınıflandırmanın doğru yapılabilmesi için tematik ve anlamsal terimlerinin farkı iyi belirlenmelidir.

Kelime hazinesini incelemenin ilk aşaması onu tematik gruplara ayırmakla başlar. Kelimeler konularına göre gruplandırıldığından tematik gruplar daha geniştir. Tematik gruplar içerisinde daha küçük, fakat birbiriyle sıkı birleşmiş anlamsal gruplar vardır. Tematik grupta kelimeler arasında anlam ilişkisinin olup olmaması önemli değildir. Meselâ , *git-*, *gel-*, *otur-*, *kalk-*, *gir-*, *çık-* gibi fiiller farklı anlamsal gruplarda olmalarına rağmen, aynı tematik grupta birleşirler.

Fiillerin anlamsal sınıflandırması dil özelliklerine dayanır. Bir anlamsal grubu oluşturan kelimelerde ortak bir anlambirimcik vardır. Gruba ait kelimeler bu ortak anlambirimcikte birleşir. Anlamsal grubun özeğini oluşturan ortak anlambirimcik gruptaki kelimelerde sürekli tekrarlanır. Anlamsal grubun alt gruplarındaki kelimeler ortak anlambirimcikte birleşir. Bu anlambirimcik birkaç fiilde aynı olabilir. Meselâ , AT’de de-, danış-, söyle-; TT’de de-, konuş-, söyle-fiillerinde ortak bir “konuşmak” anlamı vardır.

* Doç. Dr., Khazar University\ Azerbaijan, esemedova@khazar.org

Bu çalışmanın amacı basit fiillerin Türkiye ve Azerbaycan Türkçesi yazı dilindeki anlam özelliklerini incelemek ve kelime anlambilimi açısından, taşıdıkları anlam yüklerini temel alarak anlamsal sınıflandırmasını yapmaktır.

Çalışma giriş, anlambilimi ve fiillerin kelime anlambilimi açısından anlamsal sınıflandırması tarhine kısa bir bakış ve her iki lehçedeki basit fiillerin anlamsal gruplara ayrıldığı üç bölümden oluşmaktadır.

Anahtar sözcükler: kelime anlambilimi, basit fiiller, anlamsal sınıflandırma, Türkiye ve Azerbaycan Türkçesi

Semantic Classification of Basic Verbs in Turkish and Azerbaijani

Abstract

Turkic language stores a rich and colorful lexical item in its vocabulary. These words in the lexicon set up in the different groups outside of our thinking. The first phase of studying the vocabulary begins with dividing it into thematic groups. According to the semantics as a linguistics discipline, the lexical items in the vocabulary can be divided into different thematic classes. Each thematic group includes several semantic classes. The thematic groups are wider than the semantic classes. For example, verbs like git-, gel-, otur-, kalk-, gir-, çık- converge in the same thematic group, although they belonging to the different semantic groups.

This study aims to classify all basic verbs in the lexical aspect in Azerbaijani and Turkish. This work focus on the semantic classes of verbs. The lexical semantic classification of verbs is based on what donate the lexical means of words. Each semantic group includes the words belonging to the same seme, the smallest unit of meaning recognized in semantics. The seme, as the most important part of the meaning, is repeated continuously in all words belonging to the same semantic group. All subgroups of the semantic group band in the same seme. In other words, the seme can be the same in several verbs. For example, the verbs in Azerbaijani de-, danış-, söyle- and de-, konuş-, söyle- in Turkish have the same seme, "to speak".

This paper consists of three parts. An introduction is followed by a brief overview of the history of semantics and the different semantic classification of verbs in Turkic dialects. The main body of the study analyses the basic verbs in Turkish and Azerbaijani from the lexical-semantic aspect.

Keywords: lexical- semantic, basic verbs, semantic classification, Turkish and Azerbaijani

GİRİŞ

Türkçe yüzyıllar öncesinden çeşitli lehçeler halinde yazılı ve sözlü edebiyat ürünleri ile dilbilim açısından köklü değişikliklere uğramadan günümüze kadar ulaşmış muazzam bir dildir.

Türkçede başlangıçtan itibaren karşılaşılan diyalekt farkları, bu farkların boyutları, aynı şekilde günümüz Türk lehçeleri arasındaki farklar ve bu farkların sebepleri, dilbilimsel açıklamaları Türkoloji'nin temel araştırma sorularıdır.

Dilde değişen sadece kelimelerin ses ve şekil yapısı değildir. İlk bakışta tanıdık ve günümüz Türk lehçelerinin hepsinde kullanılan bir kelimenin bizim zihnimizdekinden farklı bir kavramı anlatması da bu değişim ve çeşitlenmenin bir parçasıdır. Meselâ , aktar-, kon-, bekle-, yan- fiillerinin Türkçenin eski dönemlerinde taşıdığı anlamlarla bugünkü Türk lehçelerinde taşıdığı anlam arasındaki farklılık, hangi lehçelerde hangi anlamları ifade ettiği, kelimenin anlam yükündeki değişiklikler dilbilimcileri ses ve şekil değişimi kadar ilgilendirir.

Çeşitli etkenler sebebiyle dilin kelime hazinesi zamanla değişir. Bu değişim kelimenin kavram ve anlam alanıyla kullanım yerine bağlı olarak az veya çok derecede gerçekleşir. Bu süreç sonunda bazı kelimelerin anlam alanı daralır, bazılarının genişler, bazılarının anlam alanı tamamen değişir, bazıları ise temel anlamından yan anlamların geniş kullanım kazanması sebebiyle tamamen uzaklaşarak eşadlılığa doğru yol alır. Dil birimleri üzerinde yapılan araştırmalara dayanarak anlam olaylarının isim ve de daha çok gerçekleştiği, bunlardan deki anlam olaylarının daha ilginç olduğu söylenebilir.

Fiiller hem morfolojik hem de sentaktik özellikleri bakımından diğer sözcük türlerinden ayrıldığı gibi semantik özelliklerine göre de farklıdır. İsim, sıfat gibi sözcük türlerinden farklı olarak fiiller de semantik olaylar dilin kendi imkanlarıyla , yabancı dillerden kelime alışverişi yapılmadan gerçekleşir. Türkçede yabancı dillerden geçen bir çok isim, sıfat olmasına rağmen, basit fiillerin sadece Türkçe kökenli olduğu, bu hususun yabancı Türkologların da dikkatini çektiği görülmektedir (Deny 1941, 341).

Basit fiillerin milli özgünlüğü, dilimiz için önemi Azerbaycan`nın milli şairi B. Vahabzade`nin de dikkatinden kaçmamış “Fe’l” adlı şiirinde bu özellikleri şöyle anlatmıştır:

“Fe’l”

Çox sevirəm fe’lləri	Dilindä.
“gäldi”, “getdi”,	İsim, sifät döyüşlärdä
“aldı”, “çaldı”,	Çox zaman karıxır.
“Endi”, “ucaldı” ...	Fe’llärsä döyüşlärdän
Fe’l- hărăkät	Hämişä
Fe’l- sürät	Qalib çıxır
Canlıdır, diridir.	Çox sevirəm igid kimi
Fe’l- insan ämälidir.	Döyüşän
Fe’l- hämişä döyüşdä	Kälimäni män
Hämişä at belindä.	Sözü män
Öz dostu var,	Fe’l olmaq istäyirəm
Düşmäni var	Düzü män!

Bu çalışmanın amacı basit fiillerin Türkiye ve Azerbaycan Türkçesi yazı dilindeki anlam özelliklerini incelemek ve kelime anlambilimi açısından, taşıdıkları anlam yüklerini temel alarak anlamsal sınıflandırmasını yapmaktır.

Çalışma kaynak taraması tekniğinin uygulandığı nitel bir araştırmadır. Çalışmada her iki lehçenin yazı dili temel alındığı için kaynak olarak, Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanan Türkçe Sözlük ve Azerbaycan İlimler Akademisi Dilcilik Enstitüsü tarafından hazırlanan Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügati istifade edilmiş, basit fiillerin bu kaynaklarda gösterildiği anlamlardan yola çıkılmıştır. Her iki lehçede ağızlardaki (diyalekt) anlamlara gidilmemiştir. Çalışmada Azerbaycan Türkçesinin Türkiye Türkçesinden farklı fonetik özelliklerini göstermek için verilen örneklerde transkript kullanılmıştır. Şöyle ki, açık e sesi için ä, kapalı e için e, kalın sıradan, yumuşak ünsüz g için q işareti kullanılmıştır.

Çalışmada kelime anlambilimi ölçütlerini temel alan hem Rus hem de Amerikan ve Batı dilbilim çevresinde ortaya konmuş anlamsal sınıflamalar gözededen geçirilmiş ve her iki lehçenin yazı dilindeki bütün basit fiilleri içine alan anlamsal sınıflandırma örneği sunulmaya çalışılmıştır.

1. Kelime anlambilimi açısından fiillerin anlamsal sınıflandırması

Anlam bilimi dil birimlerinin anlamını inceleyen bilim dalıdır. Anlam bilimi ile ilgili ilk bilgiler Eski Hint ve Eski Yunan’a dayansa da XX. yy . ’da İsviçreli ünlü bilgin F.de Saussur`ün *yapısal anlam biliminin* temelini atmasıyla yapısal anlambilimi çalışmaları hız kazanmıştır. Sonraki dönemlerde kuramsal üç akım, anlam bilimini birbiri ardına, karşıt yönlere sürüklemiştir. Bunlardan birincisi, geleneksel yönelimi sunan karşılaştırmalı dil bilimi akımıdır; ikinci akım dizgesel (paradigmatik), işlevsel (sintagmatik) ve eş zamanlı seçimleri öne çıkaran yapısal dil bilimidir. Üçüncüsü, dillerin örneklerinin oluşturulması

kuramına dayalı olan *biçimleştirilmiş kuramlar* dönemidir. (Tamba-Mecz 1999, 17-18)

N. Chomsky'nin 1957'de yayımlanan ve Üretici Dil Bilgisi'nin temellerinin atıldığı *Syntactic Structures* adlı eserinde dil bilgisini anlam biliminden bağımsız bir inceleme metodu sunulmuştur. Fakat J.Katz ve J.Fodor'un eş zamanlı *dil bilimsel betimleme - dil bilgisi = anlam bilimi* (temel söz dizimsel bileşenin yanı sıra, bir anlam bilimsel bileşene de yer verilmesi) denklemini ortaya koymasıyla 1965'te Chomsky, bu dil bilimcilerin bakış açısını benimsemiştir. *Aspects of The Theory of Syntax'ta* söz dizimsel bileşenin yanı sıra yorumlayıcı bir anlamsal bileşene de yer vermiştir. Chomsky, üretici-dönüşümsel dil bilgisi kuramını dil bilgisinin amacının bir dilde söylenmiş ve söylenebilecek sonsuz sayıda cümleyi betimlemek olarak tanımlar. Chomsky'nin ortaya koyduğu derin yapı, anlatmak istediğimiz fakat henüz düşünce aşamasında olan yapıdır. Yüzey yapı ise bu düşünce aşamasındaki yapıyı dışa vurmaz. Dışa vurma aşamasında artık her dilin kendi diziliş kuralları ortaya çıkar ve burada diller arasındaki farklılıklar belirir. Chomsky'nin, üretici-dönüşümsel dil bilgisi kuramı da adını buradan alır. (Erkman- Akerson 2000, 51)

Anlam bilimi dalındaki değişik yöntemlerin doğrultu ve anlayışların özellikle, 1965'ten sonra daha da geliştiği, konularının genişlediği, anlam biliminin mantık, ruhbilim alanlarıyla birlikte ele alındığı için konularının çok karıştığı görülmektedir. St. Ulmann bu konuda şöyle der: "Anlam bilimi birçok ilgi alanının kavşak noktasındadır. Dil bilimi, felsefe, ruhbilim , insanbilim , bilgi iletim kuramı ve çeşitli öteki bilimlerin anlamın değişik yönleriyle ilgilidir."

W.Welte anlam bilimindeki karmaşıklığa çözüm getirmek amacıyla anlam biliminin dallarını genel anlambilimi , mantıksal-felsefi anlam bilimi ve dilbilimsel anlam bilimi olarak sınıflandırır. (St.Ulmann 1978, 358, Hengirmen 2007, 376- 396)

Dil bilimsel anlam biliminin asıl konusunu dil birimlerinin anlam yönü oluşturur. Dilin anlamlı birimleri kelime ve cümle olduğuna göre anlam olayları şekil bilgisi, kelime bilgisi ve cümle bilgisi çerçevesinde gerçekleşir. Buna bağlı olarak da *dil bilimsel anlam biliminin* farklı dalları ortaya çıkar. Kelimelerin anlamlarını ve kelime türetmenin anlam sahasını, işlevlerini, birleşik kelimelerin anlamını ve bu birleşimi oluşturan kelimeler arasındaki anlam farkını *kelime anlam bilimi* (lexical semantic) inceler. *Cümle anlam bilimi* (syntactic semantic) ise söz dizimi, vurgu, kelimenin değişmesi, bağlaçlar, vs. gibi dil birimlerinin görevlerini anlam yönünden araştırır.

Kelime hazinesindeki kelimeler bizim düşüncemiz dışında farklı gruplar oluştururlar. Bu gruplar dil biliminde anlamsal (semantik), biçimbilimsel (morfolojik) ve sözdizimsel (sintaktik) gibi dalların araştırma kapsamına

girer ve çeşitli kategoriler açısından incelenir. Dil birimleri, farklı dil bilimi dallarına göre değişik şekillerde değerlendirilir. Meselâ , kelimelerin hâl, aitlik, sayı, zaman ve şahıs vs. gibi kategorileri dil bilgisel anlamları; bu ilişkilerden bağımsız tek başına bildirdiği anlam sözlüksel anlamlarıdır. Kelimenin dil bilgisi özellikleri dışında, sadece kelime ve kelimeler arası ilişkiler sırasında kazandığı anlamlar sözlüksel anlam yapısını oluşturur.

Kelime çok karmaşık bir anlam yapısına sahiptir. V.A. Zvegintsev, kelimelerin sözlüksel anlamının ne denli karmaşık anlam yapısına sahip olursa olsun onun, sadece bir kavramla ilgili olduğunu belirtir (Zvegintsev, 1957, 78). Kelimenin sözlüksel anlam yapısı sözlükbirim , anlambirimcik demeti ve anlambirimcik adı verilen bölümlerden oluşur.

Sözlükbirim , bir sözlük birimi gibi kabul edilen kelimenin anlamları toplamıdır. Sözlükbirim , bir anlamda kelimenin içeriğidir. Kelimenin anlamlar topluluğunu oluşturan anlamlardan her biri *anlambirimcik demeti* olarak adlandırılır. Yani sözlükbirim anlambirimcik demetinden oluşur. Aslında anlambirimcik demeti kendisi bir bütün değil, iç ögeleri olan birleşik bir yapıdır. Anlambirimcik demeti ögelerinin her birine *anlambirimcik* denir. Bir başka deyişle, sözlükbirim , anlambirimcik demetinden, anlambirimcik demeti de anlambirimciklerden oluşur. Çok anlamlı kelimedede ise sözlükbirimlerinin tamamı *dilbirim* adlandırılır. (Aksan 1999, Guiraud 1999, Budagova (1999, Guiraud 1999, Budagova 1985, Verdiyeva 1975)

Kelime hazinesindeki kelimelerin sözlükbilimsel ölçütlere göre oluşturduğu gruplara dil bilgisinde kelime çeşitleri veya sözcük türleri denir. Kelime çeşitlerinin içinde anlam bakımından birbirine yakın kelimelerin oluşturduğu gruplar ise anlamsal sınıflandırmaya girer. Bu sınıflandırmanın doğru yapılabilmesi için tematik ve anlamsal terimlerinin farkı iyi belirlenmelidir.

Kelime hazinesini incelemenin ilk aşaması onu tematik gruplara ayırmakla başlar. Kelimeler konularına göre gruplandırıldığından tematik gruplar daha geniştir. Meselâ , *baş, ayak, el, parmak, göz vs.* Kelimelerin anlamı birbirinden farklıdır. Fakat, bu isimlerin hepsi insan organının birer ögesini anlattığı için aynı tematik grupta yer alır. Tematik gruplar içerisinde daha küçük, fakat birbiriyle sıkı birleşmiş anlamsal gruplar vardır. Tematik grupta kelimeler arasında anlam ilişkisinin olup olmaması önemli değildir. Meselâ , *git-, gel-, otur-, kalk-, gir-, çık-* gibi fiiller farklı anlamsal gruplarda olmalarına rağmen, aynı tematik grupta birleşirler. Kelimelerin anlamsal sınıflandırmasında tematik gruplardan yola çıkılır.

Fiillerin anlamsal sınıflandırması dil özelliklerine dayanır. Bir anlamsal grubu oluşturan kelimelerde ortak bir anlambirimcik vardır. Gruba ait kelimeler bu ortak anlambirimcikte birleşir. Anlamsal grubun özeğini oluşturan ortak

anlambirimcik gruptaki kelimelerde sürekli tekrarlanır. Anlamsal grubun alt gruplarındaki kelimeler ortak anlambirimcikte birleşir. Bu anlambirimcik birkaç fiilde aynı olabilir. Meselâ , AT’de *de-*, *danış-*, *söyle-*; TT’de *de-*, *konuş-*, *söyle-* fiillerinde ortak bir “konuşmak” anlamı vardır.

Türkçe’de kelimelerin tematik gruplara ayrılması bilginler tarafından daha XI .-XII. yy.’da uygulanmaya başlanmıştır. Meselâ , Ez-Zemahşeri, Mukaddimetü’l-Edeb adlı lügatinde kelimeleri tematik gruplara göre vermiştir. (Yüce 2006, 120-211). Türkolojide kelime hazinesinin anlamsal sınıflandırması ve Türkçe kelimelerin anlam yapısı bir bütün olarak ele alınması ilk defa 1961’de Rus Türkologlar tarafından hazırlanan *Istoriçeskoye Razivitiye Leksiki v Tyurkskih Yazıkov* adlı makaleler toplusunda incelenmiştir Bu topluda isimler ve sıfatlar dışında incelenen fiiller hareket ve duyu fiilleri olarak iki grupta yer almıştır. Hareket fiilleri kendi içinde özel anlamlı ve genel anlamlı olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Genel anlamlı grubuna zıt anlamlı ve hareketin yönünü gösteren dört çift fiil dahil edilmiştir. Hareketin usulünü, hızını ve hareketteki engeli ortadan kaldırmayı anlatan ise özel anlamlı grubunda yer almıştır. (Ubryatova 1961, 418). Bu çalışmadan sonra fiillerin anlamsal sınıflandırması konusunda Türkolojide birçok bilimsel sınıflandırmalar görülmektedir. Bunlardan V.F.Veşilova (1962, 101-114) Türkçedeki hareket fiillerini incelediği çalışmada fiilleri şu anlamsal gruplara ayırmıştır:

1. Hareket fiilleri; öznenin yer değiştirmesini anlatır.
2. İş fiiller; öznenin dış dünyaya etkisini anlatır.
3. Hayat sürecini anlatan fiiller; bu gruba beslenme, görme, konuşma, işitme, duyu, düşünce fiilleri aittir.
4. Doğa olaylarını anlatan fiiller.

H.Dizdaroğlu (1963, 5), fiillerin bir kısmının eylem, bir kısmının durum, bir kısmının ise oluş bildirdiğini söyler ve fiillerin bu şekilde sınıflandırılmasının, aynı fiilin farklı gruplarda yer alabilmesi gerekçesiyle, kesin bir sınıflandırma olmadığından bahseder.

Türkçedeki fiilleri yapıları bakımından inceleyen N.Hacıeminoğlu (1984,13) fiilleri dört başlıkta vermiştir; hareket fiilleri (*yürü-*), iş fiilleri (*öğret-*, *pişir-*), oluş fiilleri (*büyü-*, *sarar-*), tavır fiilleri (*beğen*).

T.Banguoğlu (1984, 408) Türkçedeki fiilleri ifade ettikleri olup bitenin niteliğine göre üç grupta değerlendirir; kılış fiilleri (*ol-*, *taşı-*, *kaz-*), durum fiilleri (*yat-*, *sus-*, *bekle-*), oluş fiilleri (*doy-*, *uza-*, *karar*) Anlamlarına göre ise Banguoğlu’nun geçişli, geçişsiz ve orta grup (hem geçişli hem geçişsiz olanlar) olarak yaptığı üçlü sınıflandırma daha ziyade dil bilimsel özelliklere dayanmaktadır.

Z. Korkmaz (2003, 533) anlamlarına göre fiilleri esas ve yardımcı olmak üzere ikiye ayırmıştır. Anlamlarına göre sınıflandırmada temel ölçü olarak fiillerin tek başlarına birer anlam taşıma özelliği esas alınmıştır. Z. Korkmaz (2003, 530-532) fiilleri içeriklerine göre ise üç gruba ayırmıştır:

1. Oluş bildiren: *ak-, art-, belir-, coş-, benze-, büyü- vs.*
2. Bir kılış veya kılınış bildiren: *as-, boya-, ek-, giy-, oku-, vur-, yaz- vs.*
3. Durum ve Tasvir bildiren: *az-, bat-, bez-, kan-, sevin-, sus-, uyu-, yat- vs.*

Türkiye Türkçesi dışındaki Türk lehcelerinde de Sovyet Türkooji çalışmalarına uygun sınıflandırmalar yapılmıştır. Mesela, Kazak dilbilimci B.B.Kulmagambetova(1955, 7) günümüz Kazak Türkçesindeki fiilleri şu anlam gruplarında inceler:

1. İnsanın işini ve hareketini anlatan fiiller,
2. İnsanın düşünce ve hislerini anlatan fiiller,
3. İnsanın heyecanını anlatan fiiller,
4. Beslenme fiilleri,
5. İnsanın davranışlarını ve yüz çizgilelerini anlatan fiiller,
6. Ses yansımali fiiller;

Kelime hazinesindeki fiillerin anlamsal sınıflandırması konusunda Azerbaycan Türkçesinde de bir hayli çalışmalar yapılmıştır. Z.Budagova (1980,197-207) Azerbaycan Türkçesinin dil bilgisini incelediği eserinde fiilleri beş gruba ayırır; iş fiilleri, hareket fiilleri, konuşma fiilleri, düşünce, görme ve işitme ile ilgili fiiller , durum fiilleri olarak sınıflandırmıştır.

Azerbaycan Türkçesindeki fiillerin eş anlamlılığından bahseden N.Memmedov (1991, 57) ise fiilleri 6 anlamsal grupta inceler; hareket fiilleri, konuşma fiilleri, düşünme fiilleri, görme fiilleri, işitme fiilleri, durum fiilleri.

AT'deki fiillerin anlamsal sınıflandırması en ayrıntılı şekilde G.Kuliyev (1998, 26) tarafından yapılmıştır. Kuliyev, farklı yapılarıdaki dillerin fiillerinin anlamsal sınıflandırmasını yaptığı çalışmasında daha önce yapılan tasnifleri incelemiş, bu tasniflerin eksik yanlarını göstermiş ve fiillerin on grupta sınıflandırılmasının doğru olacağını düşünmüştür; iş fiilleri, hareket fiilleri, vaziyet fiilleri, doğa olaylarını anlatan fiilleri , psikolojik faaliyet anlatan fiiller , duygusal hisleri anlatan fiiller, duygusal ilişkileri anlatan fiiller, duygusal durumları anlatan fiiller, istek anlatan fiiller, seslenme anlatan fiiller. Kuliyev'in tasnifinde hemen hemen her grup alt gruplara, onlar da kendi içinde alt gruplara ayrılır. Meselâ , iş fiilleri beş alt gruba, hareket fiilleri dört alt gruba, durum fiilleri iki alt gruba, psikolojik faaliyet anlatan fiilleri dört alt gruba, onlar da daha alt gruplara ayrılır.

S. Barutçu Özönder (1999, 56-57) de “*Türk Dilinde Fiil ve Fiil Çekimi*” adlı çalışmasında fiillerin anlamsal açıdan hangi prensiplere dayanarak tespit edileceğinin kesin olmadığını belirtir ve Türkiye’de yapılmış sınıflandırmalara değinerek (Hacıeminoğlu ve Banguoğlu) *Tatar Türkçesi Grameri*’ndeki 11 gruplu sınıflandırmadan bahseder:

1. Hareket fiilleri; a) hareketin yönünü bildiren fiiller, b) hareketin şeklini bildiren fiiller,
2. İş fiilleri; a) somut, duyulan işleri bildiren fiiller, b) mücerret işleri bildiren fiiller
3. Süreç fiilleri; a) somut süreçler bildirenler, b) mücerret süreçleri bildirenler, c) tabiat olaylarını bildirenler
4. Durum fiilleri; a) fiziki durum bildirenler, b) psikik ya da duygusal durum bildirenler
5. Davranış, tavır fiilleri
6. Hareket tarzını bildiren fiiller
7. Ses fiilleri; a) cansız varlıkların seslerini bildirenler, (İnsan dışında) canlıların seslerini bildirenler, c) insan seslerini bildirenler
8. Konuşma fiilleri
9. Düşünme fiilleri
10. Hissi Kavrayış fiilleri
11. Taklidi fiilleri .

Amerika`da ve Batı`da İngilizce üzerine yapılan anlambilimsel çalışmalarda fiillerin anlamsal sınıflandırmalarında da kelime anlambilimi (lexical semantiks) açısından sınıflandırmalar yapıldığı ve bu anlamda daha gelişmiş ölçütler belirlendiği görülmektedir. (Vendler 1967, 1968, Quirk 1972, Lyons 1977, Levin 1993, Biber 1999, Croft 2012 ve s.)

Aynı zamanda fiillerin iç yapısını kılınış bakımından, nesne alıp almama özelliği açısından sınıflanadılan ve bunu ölçüt kabul eden çalışmalar da mevcudluğu ve bu çalışmaların Türkçe`ye uyarlamasını yapan çeşitli çalışmalar da literatürde mevcuttur. (Erdem 2016, Yener 2007 ve s.)

Türkiye ve Azerbaycan Türkçesi yazı dilindeki basit fiillerin kelime anlam bilimi açısından anlamsal sınıflandırılması ve ait oldukları anlamsal gruplar

Kelime anlambilimi ölçütlerine dayanarak yapılan anlamsal sınıflandırmada kelimenin anlam yapısı temel alınır. 2004 yılında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili bilim dalında tarafımızdan yapılan “*Türkiye ve*

Azerbaycan Türkçesi Yazı Dilinde Basit Fiillerin Anlam Özellikleri ”adlı doktora tezinin 2. Bölümünün 3. alt başlığında Azerbaycan ve Türkiye Türkçesinin yazı dilindeki basit fiilleri “Basit Fiillerin Anlamsal Sınıflandırılması” adı altında kelime anlambilimi açısından incelediğimiz fiilleri aşağıdaki 10 grup ve alt gruplarda vermiştik.

1. İş fiilleri

a. Yapma anlatan iş fiilleri;

ara-(TT, AT); axtar-(AT); becer-(TT), bacar-(AT); bele- (TT), bälä- (AT); bul-(TT), tap-(AT); büz-(TT, AT); bük-(TT, AT); çal- (TT, AT); çalış- (TT, AT); dene- (TT); dik-(TT,AT), tik-(AT); dire-(TT), dirä- (AT); diz-(TT), düz-(AT); doku- (TT), toxu-(AT); ek-(TT), äk-(AT); et-(TT, AT); eş-(TT, AT); qala- (AT); gerek- (TT); göm- (TT, AT); gü- (TT), güd- (AT); kazan- (TT), qazan- (AT); kayır-(TT), qayır-(AT);kat- (TT), qat- (AT); koru- (TT), qoru- (AT); kur-(TT), qur-(AT); oğura- (AT); ör-(TT), hör-(AT); sal-(TT, AT); sar-(TT), sarı-(AT); sat- (TT, AT); siva- (TT), suva- (AT); tak-(TT), taX-(AT); tut-(TT, AT); yap-(TT, AT); yarış- (TT, AT); yaz-(TT, AT); yığ- (TT, AT); yoğur- (TT, AT)

b. Yıkma anlatan iş fiilleri;

as-(TT, AT); ayır-(TT, AT); biç-(TT, AT); boğ-(TT, AT); boz-(TT), poz- (AT); böl-(TT, AT); çap-(AT); del-(TT), deş-(AT); der- (TT), dār- (AT); doğra- (TT, AT); ez-(TT), äz-(AT); qırX-(AT); kazı-(TT), qazı- (AT); kes-(TT), käs- (AT); kır-(TT), qır-(AT); ov-(TT, AT); say-(TT, AT); sil-(TT, AT); sık- (TT), sıx- (AT); sın-(AT); sök-(TT, AT); yak-(TT); yar-(AT); yık-(TT), yıx-(AT); yırt- (TT), cır-(AT)

c. Belirli bir durum değişimi anlatan iş fiilleri;

beze-(TT), bözä-(AT); boya-(TT, AT); bula-(TT, AT); çim-(TT, AT); değiş- (TT), däyiş- (AT); giy-(TT), gey-(AT); kert-(TT), kärt-(AT); tara- (TT), dara- (AT); üt- (TT, AT); yama-(TT, AT); yıka-(TT), yu-(AT); yont-(TT), yon-(AT)

ç. Yer değişimi anlatan iş fiilleri,

aktar- (TT); at-(TT, AT); çek-(TT), çäk-(AT); çevir- (TT, AT); dök-(TT), tök-(AT); getir-(TT), gätir-(AT); götür-(TT, AT), apar-(AT); it-(TT), itälä-(AT); sürü-(AT); tart-(TT), dart-(AT); taşı-(TT), daşı-(AT); tulla-(AT)

d. Yeme içme sürecini anlatan iş fiilleri,

çiğne-(TT), çeynä-(AT); em-(TT), äm-(AT); iç-(TT, AT); sor-(TT, AT); sömür- (TT, AT); yala-(TT, AT); ye-(TT, AT); yut-(TT), ud-(AT)

2. Hareket fiilleri

a. Hareketin usulünü anlatan fiiller;

ak-(TT), ax-, dam-(AT); aş-(TT, AT); bat-(TT, AT); çap-(TT, AT); ak-(TT), ax-, dam-(AT); aş-(TT, AT); bat-(TT, AT); çap-(TT, AT); eğ-(TT), äy-(AT); kalk-(TT), qalx-(AT); kay-(TT), sürüş-(AT); koş-(TT), qaç-(AT); sek-(TT); sız-(TT, AT); sıçra-, zıpla-(TT), sıçra-(AT); uç-(TT, AT); yüz-(TT), üz-(AT); yürü-(TT), yeri-(AT); eğ-(TT), äy-(AT); kalk-(TT), qalx-(AT); kay-(TT), sürüş-(AT); koş-(TT), qaç-(AT); sek-(TT); sız-(TT, AT); sıçra-, zıpla-(TT), sıçra-(AT); uç-(TT, AT); yüz-(TT), üz-(AT); yürü-(TT), yeri-(AT)

b. Hareketin yönünü anlatan fiiller,

at-(TT, AT); bas-(TT, AT); bin-(TT), min-(AT); çık-(TT), çıx-(AT); düş-(TT, AT); dön-(TT), dön-, qayıt-(AT); gel-(TT), gäl-(AT); geç-(TT), keç-, öt-(AT); gir-(TT, AT); git-(TT), get-(AT); göç-(TT), köç-(AT); in-(TT), en-(AT); kon-(TT), qon-(AT)

c. Hareketin hem yönünü, hem usulünü anlatan fiiller ,

düş-(TT, AT); tırma(n)-(TT), dırma(ş)-(AT)

ç. Belirsiz hareket fiilleri;

gez-(TT), gâz-(AT); kımıl-da-(TT), qımıl-da- (AT)

3. Oluş fiilleri

ağrı-(TT, AT); art-(TT, AT); belir- (TT); büyü-(TT), böyü-(AT); çürü-(TT, AT); değiş- (TT), dâyiş-(AT); doğ-(TT, AT); dol- (TT, AT); don-(TT, AT); eri-(TT), äri-(AT); kabar-(TT), qabar-(AT); karı- (TT), qarı- (AT); kayna- (TT), qayna- (AT); kop- (TT, AT); koca-(TT), qocal-(AT); kuru- (TT), quru-(AT); piş-(TT), biş-(AT); ol-(TT, AT); öl-(TT, AT); soğu-(TT), soyu-(AT); sol-(TT, AT); sön-(TT, AT); şiş-(TT, AT); yan-(TT, AT); yeşer-(TT), bit-(AT)

4. Durum fiilleri

alış- (TT, AT); az-(TT, AT); dur- (TT, AT); ärin- (AT); kal-(TT), qal-(AT); otur-(TT, AT), äylâş-(AT); sığ-(TT, AT); sını-(AT); sin- (TT, AT); sus- (TT, AT); uyan- (TT), oyan- (AT); uyu-(TT); üşen- (TT); yat-(TT, AT); yit-(TT), it-(AT); yum-(TT, AT)

5. Doğa Olaylarını Anlatan Fiiller

bat-(TT, AT); çak-(TT), çax-(AT); çise-(TT), çisälä-(AT); çık-(TT), çıx-(AT); doğ-(TT, AT); es-(TT), äs-(AT); taş-(TT), daş-(AT); yağ-(TT, AT)

6. Psikolojiyle İlgili Olayları Anlatan Fiiller

a. Konuşma fiilleri

buyur- (TT, AT); çağır-(TT, AT); damış-(TT, AT); de-(TT, AT); din-(TT, AT); konuş- (TT); oku-(TT), oxu-(AT); say-(TT, AT); söyle- (TT), söylä-(AT); tapşır- (AT); yalvar- (TT, AT)

b. Duyularla anlaşılan fiilleri ;

• Duyu fiilleri;

acı-(TT, AT); ağrı-(TT, AT); dala-(TT, AT); don-(TT, AT); duy-(TT, AT); kaşı-(TT), qaşı-(AT); kız-(TT), qız-(AT); sanc-(TT, AT); üşü-(TT, AT); yan-(TT, AT)

• **Görme fiilleri;** bak-(TT), bax-(AT); gör-(TT, AT); süz-(TT, AT)

• **İşitme fiilleri;** dinle-(TT), dinlä-(AT); duy-(TT); işit-(TT), eşit-(AT)

• **Tatma fiilleri;** tat-(TT), dad-(AT)

• **Koklama fiilleri;** kok- (TT)

Dokunma fiilleri; çarp-(TT, AT); değ-(TT), dāy-(AT); dokun-(TT), toxun-(AT); sürt- (AT)

c. Düşünme fiilleri; düşün-(TT, AT); inan-(TT, AT); san-(TT, AT); uy-(TT, AT)

ç. Anlama fiilleri;

bil-(TT, AT); kan-(TT), qan-(AT); kavra-(TT), qavra-(AT); öğren-(TT), öyrän-(AT)

d. Hafıza fiilleri;

an-(TT, AT); şaş-(TT), çaş-(AT); tanı-(TT, AT); unut-(TT, AT); yanıl-(TT, AT)

7. **İstek fiilleri** iste- (TT), istä-(AT)

8. Duygusal Olayları Anlatan Fiiller

ağla-(TT, AT); alış- (TT, AT); barış-(TT, AT); bez-(TT, AT); bıç-(TT); coş-(TT, AT); dayan- (TT), döz- (AT); gül-(TT, AT); imren- (TT); inci-(TT, AT); küs-(TT, AT); usan-(TT, AT)

9. Duygusal İlişkileri Anlatan Fiiller

• **Sevgi, saygı ve beğeni anlatan fiiller**

beğen-(TT), bāyān-(AT); okşa-(TT), oxşa-(AT); öp-(TT, AT); öv-(TT), öy-(AT); özen-(TT); say-(TT, AT); sev-(TT, AT)

- **İnsanı olumsuz etkileyen ilişkileri anlatan fiiller**

kına-(TT), qına-(AT); söv-(TT), söy-(AT); utan-(TT, AT); yer-(TT)

10. Ses Yansımaları

- **İnsanların çıkardıkları seslerden oluşanlar**

bağır-(TT, AT); çağır-(TT, AT); çığır-(AT) "*bağırarak*"; geğir-(TT), geyir-(AT); gışgır-(AT) "*bağırarak*"; hapşur-(TT), asgır-(AT); haykır-(TT), haygır-(AT); hıçkır-(TT), hıçgır-(AT); hönkür-(AT) "*hıçkırarak ağlama*"; öğür-(TT), öyü-(AT); öksür-(TT), öskür-(AT); öp-(TT, AT); şakı-(TT); tapda-(AT) "*üzerine basmak*"; tükür-(TT), tüpür-(AT)

- **Diğer canlıların çıkardıkları seslerden oluşanlar**

anır-(TT), angır-(AT); banla-(TT, AT); böğür-(TT), böyür-(AT); çemkir-(TT); havla-(TT), hür-(AT); kişne-(TT, AT); mele-(TT, AT); pus-(TT, AT); ulu-(TT), ula-(AT); ür-(TT), hür-(AT)

- **Cansız varlıkların çıkardığı seslerden oluşanlar**

çalka-(TT), çalxa-(AT); çap-(AT); çarp-(TT, AT); çert-(AT) "*bıçak ucu ile kesmek*"; çiz-(TT), cız-(AT) "*sürterek yazma, kazma, kazıyarak çizmeyi anlatır*"; çim-(TT, AT) "*yıkanmak*"; çırp-(TT, AT); çirt-(TT, AT); cır-, yırt-(TT), cır-(AT); dam-(AT), damla-(TT); fişkır-(TT), fişgır-(AT); gıcgır-(AT) "*ekşimək*"; püskür-(TT, AT); pört-(AT) "*1. mec.kızarmak, 2. haşlamak*", pörtle-(TT)

Sonuç

Türkiye ve Azerbaycan Türkçesi yazı dilindeki basit fiillerin anlamsal sınıflamasını ve kelime anlam bilimi açısından yapılmış sınıflandırmaların literatür taraması yaptığımız bu çalışmada fiilin oldukça zengin ve karmaşık bir anlam yapısına sahip sözcük türü olduğu anlaşılmaktadır.

Fiillerdeki anlam olayları ve fiilin anlam yükü insan ve onun çevresindeki gerçek hayatla daha çok ilgilidir. Dildeki değişiklikler genellikle çevrenin dili kullanımındaki değişikliklerle uyum içindedir. Yaşadığımız yerdeki, meslekteki, ailedeki, toplumdaki, ekonomideki, teknolojidaki, kısacası sosyal ve iktisadî hayattaki bütün değişimler dile de yansır. İnsanların faaliyetlerini anlatmak için bir araç olan fiiller de dolayısıyla bu değişimden etkilenir. Bütün bu değişim ve gelişmeler fiillerin anlamsal alanını etkiler. İnsan faaliyetinin artması ve çeşitlenmesi dolayısıyla yeni anlamlar kazanır.

Dildeki kavramların sınırsız, kelimelerin ise sınırlı olması sebebiyle insan, aynı ses yapısına sahip kelimeye birden fazla anlamlar yükleyerek onun anlamsal alanını genişletir. Bu da kelime anlam bilimi açısından fiillerin bir tek anlamsal sınıflamasının yapılmasını zorlaştırır.

Türkolojide fiillerin bir tek anlamsal sınıflandırması usulünün bulunmamasının farklı sebepleri de vardır. Daha önce de belirtildiği gibi her araştırmacı anlamsal sınıflandırmayı öncelikle temel aldığı bilimsel teori ve yaklaşım ölçütleri ve evrendeki olayları inceleme, algılama yeteneği, araştırdığı dilin dilbilimsel özellikleri, dil verilerinin anlambilimsel kapasitesi çerçevesinde yapar. Ayrıca, bir çok dilde olduğu gibi Türkçe`de de anlam bakımından oldukça zengin olan fiillerin dilbilimini çeşitli alanları ile geniş yelpaze teşkil eden ilişkilerini bir bütün içinde izlemek her zaman mümkün olmaya bilir.

Türkçede bir fiilin anlamı sözlükte 30-40, bazen daha da çok, madde başı olarak verilebilir. Fiilin bu çok anlamlılığı sınıflandırma sırasında bazı zorluklar çıkarabilir ve beraberinde birçok sorular getirir. Aynı fiil farklı anlamsal gruplarda yer alabilir. Meselâ , dur- fiili Azerbaycan Türkçesinde hem hareketsiz kalmak, uykudan kalkmak anlamında kullanılarak durum fiilleri grubunda yer alır, hem de oturduğu yerden kalkmak anlamında kullanılarak hareket fiilleri grubuna girebilir. Yine Azerbaycan Türkçesinde *Stol aşdı.* = *Masa devrildi* cümlesinde aş- durum fiili, *Axşama yaxın tãpãni aşdıq* cümlesinde ise hareket fiili olarak kullanılabilir. Ayrıca aş- durum fiiliyken geçişsiz, hareket fiiliyken geçişlidir. Farklı anlamsal gruplarda yer aldığını gördüğümüz bu fiillerin eşadlı mı , çokanlamlı mı olduğu kolayca tespit edilmeyebilir. Meselâ , geç- fiili her iki lehçede de çokanlamlıdır . Sadece Türkçe Sözlük'te fiilin anlamları 36 başlık altında verilmiştir. Fiil bu anlamlarıyla farklı anlamsal gruplara girer. Mesela,

Çabucak, caddeyi geçtim cümlesinde geç- fiili geçişli bir hareket fiiliyken, *Şu karpuzlar geçmiş*

derken, geçişsiz bir oluş fiili olarak, çürüme, bozulma ifade eder.

Eş adlılık çoğu zaman çok anlamlılıktan kaynaklanır. Bu iki anlam olayı arasındaki sınırı iyi belirlemek gerekir. Fakat bu sınırın nerede devreye girdiğini belirlemek her zaman kolay olmayabilir. Bazen bir fiil kendi anlam yapısı içinde zıt anlamlılık özelliği gösterebilir. Bu noktada Azerbaycan Türkçesindeki dur- fiilinin çok ilginç bir anlam yapısı vardır. *Tural oturduğu yerdän durub, bizä yaxınlaşdı* cümlesinde kalkmak anlamında, *Qapının ağzında durub içäri girmäk istämirdi* cümlesinde ise olduğu yerde kalmak anlamında kullanılmıştır.

Bu gibi durumlarda fiillerin anlamsal sınıflandırılması için onların sözlüksel anlam yapısını oluşturan sözlükbirim , anlambirimecik demeti ve anlambirimeciğin doğru sınıflandırılması gerekir. Kelimenin çok anlamlılık

kazanmasında anlambirimcikler önemli yer tutar. Sözlükbirimin ayrı ayrı anlamlarının değişmesinin asıl sebebi anlambirimciklerle ilgilidir. Gelişim sürecinde yeni, ayırıcı anlambirimcikler oluşur. Bazen de eski anlambirimcik unutulur ve böylece anlam daralması veya genişlemesi olayı ortaya çıkar. Meselâ, *uç-* sözlükbiriminin başlıca anlambirimcik demeti “kuşların havada kanatlarıyla hareket etmesi”dir. Bu anlambirimcik demetini oluşturan anlambirimcikler ise şunlardır:

- 1) *eylemin gök yüzünde gerçekleşmesi,*
- 2) *kanatların yardımıyla yapılması,*
- 3) *kuşların hareket etmesi,*
- 4) *kuşların uzağa gitmesi.*

Görüldüğü gibi, bir anlambirimcik demetini oluşturan dört anlambirimcik vardır. Daha sonraları uçakların icat edilmesiyle *uç-* sözlükbiriminin anlambirimcik demetinde yeni anlambirimcikler ortaya çıkmıştır. Ör:

Uçak bulutların arasından uçuyor.

Ben üç saatte Ankara'ya uçtum.

cümlelerinde yeni anlambirimcikler ortaya çıkmıştır.

- 1) *eylem havada gerçekleşiyor* (aynı anlambirimcik)
- 2) *Ankara'ya uçtum*

bölümünde ise *uçma* sebebi yalnız kanatlar değil (anlambirimcik değişti),

- 3) *ben uçtum*

anlambirimciğinde ise *uçan ben* değil, cansız varlık aracılığıyla gerçekleşen eylem vardır. (anlambirimcik değişti)

- 4) *her hangi bir uzaklığa gitmek* (aynı anlambirimcik).

Görüldüğü gibi, *uç-* sözlükbiriminin iki anlambirimcik demeti vardır. Bu anlambirimcik demetlerini oluşturan anlambirimciklerin farklı ve ortak yönleri vardır. Anlambirimciklerin farklı yönleri gelişim sürecinde ortaya çıkan değişmelerle ilgilidir. Ortak anlambirimcikler ise anlambirimcik demetinin sözlükbirimde birleşme noktasıdır. Yani, anlambirimcik demetlerini sözlükbirimde birleştiren bu ortak anlamdır. *Uç-* sözlükbiriminin ortak anlambirimciği *havada kanatların (bu kuşun kanadı veya teknoloji yardımıyla olabilir) yardımıyla hareket etmek, belirli bir uzaklığa gitmektir.*

Sonuç olarak her iki lehçedeki basit fiiller arasında anlam yapısı bakımından köklü farklılıklar olmadığı, genelde birbirine uygun olsa da

ayrılan bazı yönlerinin olduğu da söylenebilir. Ortaya çıkan farklılıklar fiilin anlam yapısından değil, cümle içindeki kullanımından kaynaklanmaktadır.

Çalışmada her iki lehçenin yazı dili esas alındığı için ağızlara inildiği takdirde bu farklılıkların da görülemeyebileceği unutulmamalıdır.

Kaynaklar

- Aksan D. (1999), Anlambilim \ Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi, Engin yay., Ankara
- Aksan D. (1977, 1980, 1982), Her Yönüyle Dilbilim, I.C., II.C., III.C., TDK yay., Ankara,
- Azerbaycan Dilinin İzahlı Lüğeti (1964, 1980, 1983, 1987) I. C., AEA, Bakı.
- Bağirov ,G.K. (1971). Azerbaycan Dilinde Fe'lerin Leksik Semantik İnkişafı, Bakı, Maarif neşriyyatı
- Banguoğlu , T. (1956). Türkçede Tekerrür Fiilleri, TDAY - Belleten 1956, Ankara,TDK yayınları, s.111-123.
- Banguoğlu T. (1986). Türkçenin Grameri, Ankara TDK yayınları.
- Barutçu Özönder. S. (1999). “Türk Dilinde Fiil ve Fiil Çekimi”, Türk Gramerinin Sorunları II, Ankara, TDK yayınları.
- Budaqova Z. (1980). Müasir Azerbaycan Dili, II hisse, Bakı, Elm neşriyyatı.
- Budagova Z.İ. (1985). Müasir Azerbaycan Dilinin Semasiyologiyası, Bakı, Elm neşriyyatı.
- Deny J. (1941). Türk Dili Grameri (çev.Ali Ulvi Elöve), İstanbul.
- Dizdaroğlu H. (1963). Türkçede Fiiller, Ankara, TDK yay.
- Haceminoğlu N. (1984). Yapı Bakımından Türk Dilinde Fiil, İstanbul.
- Hengirmen M. (2007). Türkçe Dilbilgisi, 9. Baskı,Ankara, Engin Yayınevi
- Ergin M. (1988). Türk Dil Bilgisi, İstanbul, Bayrak yayınları.
- Erkman - Akerson F. (2000). Dile Genel Bir Bakış, İstanbul, Multilingual yay.
- Erdem , M. (2016). “Türkçede Fiiller ve Fiillerin Sınıflandırma Sorunları / Verbs and Issues of their Classifications in Turkish”, TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-, ISSN: 1308-2140, Volume 11/20 Fall 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number : <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.10111>, p. 185-200.
- Guiraud P. (1999), Anlambilim , çev. B. Vardar, İstanbul, Multilingual yay.
- Korkmaz Z. (2003), Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi), Ankara, TDK yay.
- Kuliyev G. (1998), Semantika Glagola v Tyurkskih Yazıkah, Bakı, Elm neşr.
- Kulmagambetova B.B. (1955). Affiksalye Obrazovaniye Glagolov v Sovremennom Kazakskom Yazıke/avtoreferat, Moskva.

- Memmedov N (1991). Müasir Azərbaycan Dilinde in Leksik Sinonimliyi, Bakı, Maarif nəşr.
- Mirzeyev H. (1986). Azərbaycan Dilinde Fe'l, Bakı, Maarif nəşr.
- Pokrovskiy , M.M. (1896) Semasiologičeskiye Issledovaniya v Oblasti Drevnih Yazıkov, Moskva
- Veşilova V.F. (1962), Glagolı Dvijeniya v Turetskom Yazıki/ Iss. Po Sravnitelnoy Grammatike Tyurkskih Yazıkov, Leksika, Moskva.
- Verdiyeva Z., Ağayev F., Adilov M. (1975), Müasir Azərbaycan Dilinin Semasiologiyası, Bakı, Maarif nəşr.
- Tamba -Mecz İ. (1999), Anlambilim , çev. N.Sevil, İstanbul, İletişim yay.
- Ubryatova E.İ. (1961), İstoriçeskoye Razivitiye Leksiki v Tyurkskih Yazıkov (Sbornik Statey), Akademiya Nauk SSR İstitut Yazıkaznaniya, Moskva, 438 str.
- Ulmann St. (1978), Anlambilimi , Türk Dili, XXXVIII, S. 324 (Eylül), s.353-363
- Zvegintsev V.A. (1957), Semasiologiya , Moskva.
- Yener , Mustafa Levent (2007). 'Türk Dilinde Sözcük Türleri Tasnifi Sorunu Üzerine'. Turkish Studies- International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic 2(3): 606-623.
- Yüce N. (2006), Mukaddemetül - Edeb, İslam Ansiklopedisi, C.31, İstanbul, TDV yay.
- Vendler , Zeno (1967). Linguistics in Philosophy. Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Levin , Beth (1993). English Verb Classes and Alternations: A Preliminary Investigation. Chicago: University of Chicago Press.
- Lyons , J. (1977). Semantics . Cambridge: Cambridge University Press.
- Quirk , R.; Leech G., & Svartnik J. (1972). A Grammer of Contemporary English. London, New York: Longman.

